

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Փ

ՀԱՆՌԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Ա. ՏԱՐԻ

1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1883

ԹԻԻ 6

ԲԱՐՈՅ ՄԱՅՐԵՐ

դ.

ՍՏՆՏՈՒՐՆ ՎՆԱՄՆԵՐԸ

Այն ուրախուից տեսարանէն վերջը
դառնանք տեսնել այն մանուկները՝ ու-
րանք կը յանձնուին սանտուի մը խնու-
մաց, այն մատաղ տարածին խնամա-
կալ կ'ըլլայ օտարը, օտար սրտիւ և ըզ-
գացմամբք. ամենալատթոր սովորու-
թիւն մը եղած է այս, որ խիստ ընդ-
հանրացած է եւրոպական հարուստ ըն-
կերութեանց մէջ. տան տիրուհին բո-
տիպուած ըլլալով՝ յաճախ ընդունիլ
այցելութիւններ, կամ փոխադարձ պա-
տասխանել այցելութեանց՝ կը թողու ման-
կիկը վարձուոր կնոջ մը, որոյ սիրտը սա-
ռած է մանկան համար, զի կին մը մի-
այն իւր ոգւոյն անձնանուէր է շատ
անգամ. մանկիկը հեռացնել իւր մօր-
մէն, կը նշանակէ բնութեան դրած կար-
գադրութիւնը եղձանել, որոյ տխուր

հետեւանքը շատ մը չորիքներ յառաջ
կը բերէ. Տիկին Պատու իւր հայրենի գի-
տութիւն գրքին մէջ կը գտնուի այս
դառն նորաձեւութեան վրայ, և ազ-
գուապէս կը բողբէ անոր դէմ. Անձնա-
հաճ, յամառ խռովայցի աղայքներ չու-
նենալու համար՝ պէտք է ի աղայ տիպ
ընդ եւոյնել բարիմասնութեանց, ինչ
փոքր օտարին՝ պահանջուած կատարե-
լութեանց ուշ դնել, սովորաբար վարձ-
կան սանտուք իրենց յանձնուած դժ-
բախտ փոքրիկները հանգաւորեցնելու
համար դառն միջոցներու կը դիմեն,
սնտի բանեցալ վախոյնելով և սուտ ե-
րեւակոյական առաւելներ կ'ըլլելով՝
մանուկները կը վարձեցնեն վախի, և
կամ այլ ստորնութեանց, այս զգացմամբք
անած սերունդ մը ինչ առաքելութիւն-
ներ կ'ունենայ իւր մէջ, նա փոխան ա-
նոց՝ շատ մը ստորնութիւններ կ'ստա-
նայ՝ որք ամբողջ կենաց մէջ իւր հետ
կ'ընկերանան. սանտուք մօր մը քաղ-
ցրութեամբ տղաւորածը ինք կուզէ խնու-
սութեամբ դրոշմել մանկան տխուր.

նախնական ծանօթութիւններ թէեւ տայ իսկ ստնտուն, խիստ անկատար և դիւրաջինջ են մանկան, զի չընդունեցաւ մօր մը չրթունքներէն : Եթէ միանգամ մը տածենք նաեւ մանկան բարոյական կաշտութեան վրայ՝ նորա բռնասէր բնաւորութիւնը ինչպէս պիտի ուղղուի, զի ստնտուն գերի ըլլալով իւր ինամոյ առարկային՝ կը կատարէ նորա անտեղի պահանջումները, որով և միամեայ կամ երկամեայ մանուկը անհանդուրժելի բռնաւոր մը կը դառնայ, պատուհաս իւր ընտանեաց : այս ընթացքով հետզհետէ զարգանալով՝ անտարբեր կ'ըլլայ յոյժ ընտանեկան յարկին քաղցրութեանց, և ընտանիք կը կորսնցնէ իւր մէկ անդամը : Անուանական մայրեր կը ժպտին իրենց զաւակաց, երբ սոքա հանդարտ են, և կը զուարճանան, երբ սոքա կը թոթովեն, սակայն յոյժ անտարբեր կը գտնուին, երբ այն մանկունք կը ճգնէ և կ'արտասուեն յոյժ : ստնտուն կ'նմանի անփորձ բժշկի մը՝ որ աչքի թեթեւ տրկարութիւն մը բուժելու ձեռնարկելով՝ կը կտրացնէ զայն : ահա ապագայի համար կայրեր կը պատրաստուին, ահա դատախարակութիւնը գէտ չկրցաւ իրաց մեծել այս անհագեղ սովորոյթը :

Ստնտուններու սոյն թերութիւնները յիշելէս յետոյ, կաւելցնեմ նաեւ հակիրճ կերպով անոնց վնասները ի մասին մանկանց առողջութեան : երբ նոքա կը վախոցնէ մանուկները՝ ի հարկէ այն մանկունք կ'ընդունին վնասաբեր ազդեցութիւն իրենց բնական կազմութեան վրայ, և դիտենք արդէն թէ վախը քանի քանի ախտերու կ'ենթարկէ զմեզ : մանկանց արցունքը դադրեցնելու համար՝ անոնց գործածած միջոցները, քնացնելու համար դրուած Խճճճ ինչ աղետալի են

մանկանց : նոյն իսկ բժիշկ բարեկամներս կը խոստովանին թէ հարուստ ընտանեաց մէջ ընդ միշտ բժշկի ներկայութիւնը կերպով մը ստնտուայ վնասներէն ծագած է : Մարց իրաւասութեան սահմանը լուր ի միտ առնելէ վերջ՝ ծիծաղելի կը դառնան ազնուական կանանց սոյն պարտազանցութիւնը արդարացիօք պատճառաբանութիւնները : սակայն հարկ է յայտնել թէ երբեմն կարգիլուի այս կամ այն կնոջ որ մայր եղած է, խնամել իւր հոգածութեամբ իւր մանկիկը : այս կը ներէ միայն ուղղութիւնը և բժշկական օրէնքը :

Ասի արդարանալի զարաւղութիւն մ'է :

Տեսանք ստնտուայ յոռի տքարքները գրուածքիս սոյն մասին մէջ : նոյա պատճառած վնասուց նաեւ հաղորդ կը գտնուին տան մը ծառաները : որոնք նոյնպէս բազում յոռութեանց նշաւակ կ'ընեն մատաղ սրտեր : նոյա խօշ նախապաշարմանց անտալու կը պարտաւորին մանկունք, անմեղ զահեր, որք չեն դիտեր բան մը երբէք, բան մը՝ որ ուսուցանէ իրենց՝ ապագայ մարդկութեան պարագքերն ու կոչումը : Մառայից ընդարձակեալ իշխանութեան առջեւ չե՞ն ախտաբանար միթէ կամքը և գերիշխանութիւնն ասոն տիրուհոյն : երբ սա չը գործեր իբրեւ տան տիրուհի, և չաջակցիր դիտաւորաբար որդւոյն խնամոյ և դատախարակութեան յանձնաձեռնաց համար իւր ստորակարգելոյ : սոյն ստորակարգեալք է՞ր կատարեն անթերի իրենց պարտաւորութիւնք մինչդեռ իրենց վարիչն զիրենք չվարեր իւր իսկ օրինակաւ : միթէ բնական օրէնքն իսկ կը հաւանի՞ այդմ : ինչու, բարի մայրեր, երբ կ'ըսէք թէ ձեր սրգիքը կը սիրէք : նոյա դատ

տխարակութեան փայթ ունիք, ի՞նչու ուրիմն զանոնք օտար ձեռքերու կը յանձնէք (շէրճանէ հոկտեմբեր) : Նոցա մնաց լոյս և մեղ ապագայի յոյս տալու համար՝ ձեր սրդ եկաց սիրովն յարատեւեցէք ձեր ընթացքը :

ՋԱՐՄԱՅՐ

Ա Ռ Տ Ն Ի Ն

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՍ ՉՈՐՐՈՐԴ

ԿԱՆՈՒՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ — ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊԱՏԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՆԿԱՏԱՐԱՐ ՈՒՂԱԿՈՒ ԶԱՐԿԸ — ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԵՎ ՅԻՋԻԳԱԿԱՆ
ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ — ԿԱՆՈՒՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՁ

Բաւական չէ միայն ժամանակին արժէքը հասկնալ և զայն յարմար կերպով գործածել, այլ պէտք է նաեւ ներկան ապագային նկատմամբ գործածել զիտնալ : սա փորձառութեան թանկագին հետեւանքներէն մին է, ահա յայտ՝ կը կայանայ կանխատեսութիւնը : Շատ փափաքելի էր որ առանց սպասելու տարիքի և փորձառութեան դասերուն, կարող լինինք ստանալ այն կանխատեսութիւնը և խոհեմութիւնը զորս կրնայ տալ կատարեալ դաստիարակութիւն մը :

Միայն իւր երկրասարգութեան տարիները լաւագոյն կերպով գործածելու համար չէ որ կը կրթեն օրիւրոյն այլ մանտանդ անոր ապագայն կը կանխատեսեն և զայն կը վարժեցնեն գիտելու և խորհրդածելու :

Շատ բան ուսանելով չէ որ մարդ կանխատես դաստիարակութիւն մը ընդունած կը լինի, այլ աղէկ ուսանելով և մանաւանդ միեւնոյն ժամանակ ուսանելով նաեւ զանոնք գործածելու արուեստը :

Դասակարգելու, տնօրինելու և ա-

մեն ինչ կանխաւորութեամբ ընելու կանխաւոր ստացուած սովորութիւնը երբէք չկորսուիր և շատ օգտակար կը լայ կենաց մէջ :

Կանխատեսութիւնը հարկաւոր է նաեւ մեզ՝ ընկերական վիճակի մէջ մեր բաղդը շինելու համար այսպիսի ատեն մը ուր ամեն տեսակ հարստութիւն անկայուն է, կանխատեսութիւնը պէտք է որպէս զի մարդ կարող լինի ազատ մընալ բաղդին սրկածներէն՝ որք յաճախ մեծ վնասներ յատալ կը բերեն :

Օրիորդ մը պարտի իւր ուսմանց հետ միատեղ վարժուիլ նաեւ տնական դրժերու : Տան ներքին մանրամասնութեանց ծանօթութիւնը միայն միջակ կարգի օրիորդաց համար չէ, այլ ամեն դասու օրիորդաց համար այս գիտութիւնը հարկաւոր է : Մաքրութիւնը տան այս կարեւոր պէտքն, այս հրապրըր կը նշմարուի խրճիթի մը մէջ, ինչպէս նաեւ շրքեղ պալատի մը մէջ : Այն օրիորդը որ կանխաւոր վարժուած է տան կառավարութեան, ամեն ուրեք պիտի տանի իր հետ միեւնոյն սովորութիւններն : Նա պիտի սիրէ գիւղական աշխատութիւններն, պիտի զգայ առանձնակի կենաց անուշութիւններն, պիտի զիտնայ գոհ լինիլ իւր վիճակէն և չը բաղձալ բարձր վիճակներու ուր ձանձրութիւն և խռովութիւն կը տիրեն յաճախ :

Բայց պէտք չէ նաեւ անփոյթ մնալ դաստիարակութեան բարոյական մասին՝ յորում մարդ և դաստիարակու հետ կանխատեսութիւնը մեծ ներգործութիւն մը կունենայ կենաց ամեն ժամանակամիջոցի մէջ, ըստ որում տառջին տալաւորութիւնը անջինջ կը մնան մատուղ սրտերու մէջ :

Օրիորդաց հասկցնելու համար կար-

գտապահութեան օգուտը, պէտք է ա-
նոնց ցուցնել բնութեան մէջ եղած կար-
գապահութիւնը. արեգական իրեն որոշ-
եալ ժամուն երեւիլն և աներեւութա-
նան, և լն, եղանակաց և հնձոց յաջորդու-
թիւնը իրենց շատ աղէկ պիտի հաւանեցը-
նեն թէ՛ պէտք է կարգ և կանոնաւո-
րութիւն դնել նիւթական և բարոյական
կենաց մէջ:

Ծայրայեղ փափաքներն ամեն ուրեք
թշուառութիւն յառաջ կը բերեն. թշուա-
ռութիւն ազգաց մէջ յառաջ կուգայ կը-
ռիւններէ կամ աղքատամբութենէ, խոր-
ճելիներուն մէջ յառաջ կուգայ անօր-
կարութենէ և ընտանեաց մէջ անօր-
կարութենէ:

Մտաւոր աշխատութեանց չգոյու-
թիւնը երկտասարդութեան մէջ ձանձրոյթ
յառաջ կը բերէ: Զբաղումներն մինչեւ
ատիճան մը մոռցնեն վշտերն և եթէ բո-
լորովին չմոռցնեն իսկ՝ գէթ առկա ինք
թողուն զանոնք: Նոյնպէս բնական երե-
ւոյթից դիտողութիւնը կը մոռցնէ զբը-
կումներն և մեծ վշտերն որոնցմով լի է
կեանքն յաճախ. բնութեան այս դիտու-
ղութիւնն կը զարգայնէ նաեւ գաղա-
ղութիւնն:

Դատախարակութեան բարոյական գար-
գաղման հետ պէտք է կցել նաեւ ֆի-
զիքական զարգացումն, առանց որոյ օ-
րիորդ մը կարող չըլլար կատարել ասան-
ախկնաջ մը սրբաբերն:

Նրեք միջոց կայ մարմինն առողջ
վիճակի մէջ պահելու, լաւ սնունդ, յար-
մար զգեստներ և մարմնամարզական վար-
ժութիւնք: Պէտք է որ ալլիկներն ալ
աշխոյց պէս մարմնամարզական վարժու-
թիւններ կատարեն. այս վարժութիւն-
ներն քաջառողջ վիճակ կ'առն մարմնիցն:
Քաջաքակիթ աղբաց մէջ գեղեցկու-

թեան պայմաններն են, գեղնած գէմք
մը, մեղամաղձոտ նայուածք մը, ծայ-
րայեղ նիհարութիւն որ աղէկ նշան-
ներ չեն ապագայ մարց համար: Արդի
բանաստեղծք և վիպասանք իսկ գեղեց-
կութիւնն կը կազմեն այս պայմաններէն
որ առաջ հիւանդութեան նշաններ կը
կարծուէին: Աղջկանց իրանն կը սեղմեն
սեղմիրաններու մէջ՝ որպէսզի մարմինն
ձեւաւոր լինի, մինչդեռ մարմինն ազատ
մնալով է որ՝ ձեւոց ներդաշնակութիւն
և գեղեցկութիւն կ'ստանայ, վասնզի բը-
նութիւնը մենէ աւելի ճարտար է գե-
ղեցկութեան խնամք տանելու մասին:
Այս նորութիւններն արդէն իսկ սկսած
են մեր աղջիկն մէջ ալ մուտ գտնել. նե-
ղիչ սեղմիրաններ որ շնչառութիւնը կար-
գելուն, բարձր կօշիկներ որ չափազանց
կը յոգնեցնեն և կը խանգարեն ներքին
գործարաններն: Այս և ասոնց նման
ղեղմանց պատճառաւ է որ իզական
սեռն փափուկ և հիւանդոտ կեանք մը
կանցնէ ապառողջ սենեակներու մէջ փակ-
ուած, ձանձրացած ամեն բանէ և ա-
ռանց զգացած լինելու կենաց անուշա-
թիւններն. մինչդեռ դիւզացի աղջկունք՝
որք ազատ աճման պայմաններն ունին,
ինչպէս թոյլ զգեստներ պաշտպան կեանք
և մաքուր օդ, աւելի քաջառողջ և զօ-
րաւոր կարգաւած ունին քան թէ քա-
ղաքացի օրիորդներն:

Առանձին տնտեսութեան ամենէն լա-
ւագոյն դասերն անոնք են՝ որ կը յոր-
դարեն թէ աւելի երկտասարդութեան հա-
սակը պէտք է կաշխատեալութեան և խոր-
հրատելութեան ժամանակը լինի:

Պէտք է օրիորդաց հասկցնել թէ
կեանքն իրեն հետ կը բերէ նաեւ շատ
հոգեր և գործեր: Աշխարհի մէջ ամեն
ինչ նեղութեամբ և աշխատութեամբ կը-

լայ . թո՛ղ գիտնան թէ հայրական տունն՝
զոր կազմ՝ և պատրաստ կը տեսնեն շատ
ծախքով , մտատանջութեամբ և մեծ աշ-
խատութեամբ կազմուած է :

Այն անհոգութեան տարիքին մէջ
խրենց հասկցնելու է թէ՛ բարեկեցու-
թիւնը չկայանար անկարգութեան , չը-
ռայլո թեան և անկանխատեսութեան մէջ ,
թէ անուսումնութիւն և անգործութիւն
ամենամեծ չարիքներն և թէ պէտք է ժա-
ռանգական հարստութեան յարգն ճանչ-
նալ , խոհեմութեամբ գործածել զայն և
մանաւանդ անկէջ մաս մը հանել ազքա-
տայ : Այս խորհրդածութիւններն զորս
կը ներշնչէ առանին տնտեսութիւնն՝ սի-
րելի պիտի ընեն ուսումն օրիորդին . նա
հոգատար պիտի լինի այն ամեն բանի որ
խրեն տրուած է և պիտի ջանայ զանոնք
մաքուր և անվնաս պահելու կամ խնա-
յողութեամբ գործածելու , և ժուժկալ
պիտի լինի աւելորդ բաներու բաղձալու
մասին :

Կանխատեսութիւնն կը նշմարուի նա
եւ ամբողջ բնութեան մէջ ուր ամեն ինչ
կարգադրուած է գերազոյն իմաստու-
թեամբ : Զմայլելի կանխատեսութիւն մը
կը տեսնուի թուշոց բոյներուն մէջ . իւ-
րաքանչիւր բոյն հրապուրիչ այլափոխու-
թիւններ կը կրէ , փայլուն ձուէն դուրս
կենէն ազուստնալով ծածկուած թուշուն
մը՝ որուն թեւերն քիչ ատենէն կը մեծ-
նան և կերթայ իւր եղբարց հետ խռու-
նել իւր գեղգեղներն և գայլայրիկներ :

Ժամանակին բանաւոր գործածու-
թիւնը որ հիմնուած է իւր արժէքի զը-
նահատութեան վրայ , օգտակար ներմու-
ծում մ'է այն ուսմանց զորս կը պարու-
նակէ առանին տնտեսութիւնն : Աշխատ-
ութիւն , կանոնաւորութիւն կանխատե-
սութիւն և կարգապահութիւն օգտա-

կարապէս պիտի գործածուին որն , ընդ-
նեոց հրժոյց և աշխատէ մէջ :

Գ. Գ.

ԿԱՐԴԱՆ (*)

Գ.

Յորդորեցի գրեզ կարգալ , կամ
մանաւանդ , հրամայեցի քեզ կարգալ ,
ո՛վ ագնիւ Քոյր , և երբոր հրամայեցի ,
կամ՝ մանաւանդ , քու բանականու-
թեան իմացականութեան՝ որ ունի ա-
մեն յատկութիւն գրեզ բարւոք կա-
ռավարելու , յիշեցուցի քեզ հրամանն՝
նշանակեցի թէ ինչեր պիտի կարգա-
բայց ստով կը հաւատամ թէ ուրիշ բան
մը բրած չեղայ , ապայն գլխաւորն
թողած , ու մանրամասնութիւնքն քեզ
պաակերած , մեծն յիշեցնելու տեղ՝
հետեւորդներն քեզ ցուցած , և ամ-
բողջին փոխան՝ կոտորակներն ներկայա-
ցուցած յիշողութեանդ : Ուսած եմք և
գիտեմք թէ գիտութեանց մի ազբիւր
կայ , այն մեծ գիրքը , ուրկէ ամեն
գիտութիւնք կը ծագին , ու ճիւղաւո-
րուելով որչափ հեռանան արմատէն՝ չեն
կրնար ծածկել բնաւ թէ նոյն միոյն
մասունքն են այլեայլ անուանց տակ .
նման այն հարիւրաւոր առուներուն՝
որք միւսնոյն գետէն կը կազմաւորին ,
և կը վերաբերին անոր : Բայց գետեր
շատ կան . ներքն որ նմանազական օրի-
նակիս առջեւ ես իսկ վարանիմ . այդ
մեծ գիրքն միմիայն է , ԲՆՈՒԹԻԻՒՆՆ ,
և այդ միմիակ գրոց ուսումն է՝ որ մե-
ծադոյն ճիգերն կ'ենթադրէ , և այդ
միմիակ գրոց գիտութիւնն է , որով յի-

(*) Տես շարք Գ. Գ. թիւերն հանդիսիս և
փորձ :

րաւի հաւատարմով մարդ՝ լինել մարդ ուսեալ, կը ճգնի, կը տքնի, և պիտի տքնի յաւէտ :

Դարեր՝ դարուց զխաւսան մատ-
եանին վրայ նոր թերթ մը կը յաւելուն,
որ կը պատկերէ նոր ուսում մը, նոր
գիւտ մը, և այդ ուսում և այդ գիւտ
այն մեծ գրքին նոյնպէս մեր օգտաւէտ
շնորհն է, զոր կը ներկայացնէ մեզ
անհատական աշխատութիւնն : Հեռա-
գրին հեղինակն՝ որ խորհեցաւ հեռակայ
ազգերն այդ գիւտով գրացի կացու-
ցանել միմեանց, կը յարգեմք իւր թա-
փանցող հանճարին, անձանձիր աշխա-
տութեան և իւր աննկուն կամայն հա-
մար, բայց կ'օրհնեմք զընտելիւնն՝ որ
սուսաւ անոր հանճար, և որով իւր մէկ
գաղանկաց յայտնութիւնն : Շուքոյ զօ-
րութեան գտիչն, որ մեծագոյն ծառայ-
ութեանց մին ընծայեց մարդկային ազ-
գին, կը յարգեմք նմանապէս, պատ-
ճառ մեծագոյն օգտակարին յայտնու-
թեան, բայց կ'օրհնեմք զընտելիւնն՝ որ
գրեց զնա ի ճանաչումն այնր : Լու-
սոյն միջոցաւ՝ մարդոյ և շնչաւորաց և
անշունչ իրաց պատկերն ապակոյ և
անտի թղթոյ վրայ ճշգրտաաւել ներ-
կայացուցիչ գիւտոյ՝ կը յարգեմք հե-
ղինակն, որով մեր լուսահոգի հանդու-
ցելոյ յիշատակն ի մտի ունենալով հան-
դերձ՝ կընամք ունենալ առաջի աչաց և
պատկերն անոնց, և նկարն ամեն մեզ
անձանօթ հոգիներու և իրենց գործոյ,
բայց օրհնելով կ'օրհնեմք զընտելիւնն,
որ այս ամենայն բարեօք նախապատ-
րաստեալ՝ սպասէ հանճարին, որ գոյ
ի յոյս : Եւ մարդ տակաւին, որպէս
միշտ, կը տքնի, և պիտի տքնի ուսեա-
լու այն մեծ գիրքն, ոյր թերեւս ան-
նշան մէկ մասն է իմաստասիրած : Գիրք՝

որ համայն գիտութիւնն է, և համայն
գիտութեանց մեծագոյն հեղինակին մա-
տամբքն գրուած :

Թերեւս առարկես, ազիւ քոյր,
թէ ամեն միտք չունի այն գտիչ հան-
ճարն. և թէ քենէ՝ առաւել բարի կին
և ճշմարիտ մայր մը լինի կը պահանջուի,
և կ'առաջարկուի որ ուսնիս ինչեք : Բը-
նութիւնն . . . բայց միթէ Բնութիւնն,
աղբիւր այն ամեն զանձուց՝ զորս զինքը
բնութեան կը բանայ, նուազ կ'ուսուցա-
նէ մօր մը իւր պարտքերն. մանաւանդ
թէ բնութիւնն ինքն չէ՝, որ իր մէջ կը
ներկայացնէ մեզ. այսպէս ըսենք, զա-
ւակ մը լուս խնամուած, լաւագոյն
զարգարուած, և ամենալուս արգեամբք
միշտ փորձաւորաբար զինքը փայփայող
ձեռներն : Ո՛չ ապաքէն Աստուած փեմ
մայրն է բնութեան, և բնութիւն՝ մայր
և դայեակ մարդոյն. ո՛ր գիրք, որ կը
խօսի մօր առ իւր զաւակն պարտուց
վրայ, այնքան ազդ ու է իւր բացառ-
ութեանց մէջ, որքան բնութիւնն, որ
մօր մը չկրցածն իսկ կ'ընէ մեզ, և կ'ը-
նէ ամենայն՝ ո՛չ իրեւս ստեղծան գիրք
մը միայն խօսքի սահմանին մէջ, այլ
գործնականապէս, զորս ամեն օր կը
տեսնենք և կը վայելենք : Ծառերն կը
հագուին կը հանուին, դաշտերն կը զար-
դարուին կը մերկանան իբրեւ մանկիկ-
ներ մատաղ իրենց մօր ձեռքէն, և
իբրեւ ուրոյն ուրոյն մայրեր գորովա-
գութ, կը հագուեցնեն, կը զարդարեն
և կը կշտայնեն զմեզ՝ տալով փաստա-
կասէր ձեռաց, ինչ որ խնդրեն իրենցմէ,
լիւրի : Եւ այս ամենը կ'ընեն, և կ'ընեն
աւելին՝ բանալով մեր տաջեւ ուսնելի
առարկաներ, զորս եթէ իմաստասիրենք՝
չպիտի լինինք պարզամիտ գիւղացոյն
նման միայն զմայլող յոյնս, այլ անոնց.

մէ օգտուող, ճանչցող՝ թէ ինչ է ծաղիկն, ինչ տերեւն. ինչ բոյսն, ինչ հողն, յորմէ այդ ամենայն իմեր երեւին, և աւելի խորն երթալով՝ թէ հոգն ինչեր ունի պահած իւր խորոցը մէջ, և աւելի վեր բարձրանալով՝ թէ ինչ են երկինք, և ինչեր ունին իրենց մէջ: Իւ այս ամենը կ'ընեն, և կ'ընեն ալ աւելին՝ զայդ ամենն ստեղծող զատուարող՝ պահպանող և ընդ միշտ խնամող Արարչի մը գոյութիւնը իւր մատնանիչ ցոյցանելով: Ահա՛ ճշմարիտ մայրն, և ահա՛ ճշմարիտ զաւակն միանգամայն, զոր աւեն օր կը տեսնեմք, յորմէ ամեն վայրկեան կրնամք օգտիլ, և կը լինիմք որով միայն ինչ որ կըրնամք փափաքիլ լինիլ:

Գիտական գիրքերն՝ որ բնութեան պատմութիւններն են, զայս ամենայն կը բացատրեն և կ'ուսուցանեն մեզ, և կը տեսնեմք որ բան մը իրենցմէ չեն սովորեցներ, այլ բնութենէն կառնեն և կը սորվեցնեն և բնութիւնն մեք այնքան անարժան ինչ սեպենք ուսումնասիրելու: Շատեր կը կարծեն ձախողապէս՝ թէ մարդ այնքան բազմազան գիտութեանց արամադրութեանց տակ դընելով՝ որք աւելի կ'առնի կը հինցնեն, զմարդ, կը վնասէ և կը առւթէ մեծապէս, բայց ինչ աւելի մեծ փառս դիտութեանց օգտակարութեան, զի չեն կրնար երբէք ուրանալ թէ ինչ որ գիտեն, ինչ գիտութիւն որ կը վայելեն այսօր, կը պարտին այդ աշխատասէր հոգիներուն, որք իրենց իրենց ազգին՝ իրենց նմանեաց և ապագայ սերնդեան համար միտնգամայն յոգնած ու քրաքնած են: Ապագայն մենէ ալ պահանջելիք բան մը չունի՝ արդեօք, բահ, ինչ բան, երբ մենք անցելոյն յոգնութիւնն

այնքան ստիճամբ կը գիտենք: Ապրիլն արդէն հիննալ է, այս բայց ինչ արշաւուր բան թէ յընդունայն պիտի հիննանք:

Բայց դուն, քաղցրիկ քոյր, քու խրատաւուն, քեզ հրամայողին ամեն խօսից և պահանջմանց առարկութիւն. ներդ կարենալ ունենալու իրաւանց պաշտպանութեան հետ իմաստին, միշտ ջանաւ ունենալ նաեւ յորոժամ կարգաւ, և կարգալով իմաստասիրելու, և իմաստասիրելով միայն ունենալ ճշմարտութեան պաշտպանութիւնը: Իրկու օտարալեզու բառ սովորէ շատ աւելի կ'արժէ երկու իւր աւելի ճաննալը, այսինքն՝ բնութենէն մաս մ'աւելի ուսումնասիրելը. բնութենէն լինելով՝ լաւ ճանչնալու ենք զբնութիւնն, ինչպէս զաւակ մը լաւ ճաննալու է իւր ծնողն, Աւագ որ թուով շատ քիչ են դեռ զքեզ գիտուն պատրաստող գրոց թարգմանութեամբք պարտադրք, և խիստ շատ որք կը հայացնեն քեզ բանաստեղծութիւններ, վէպեր, այսինքն աւելի կը սիրեն զբոսնուլ քան օգտակար լինիլ, չեմք կրնար բսել թէ բանաստեղծութիւնը գէշ բան է, բնութեան ըզուռն է այն. բայց բնութիւնն ինք Հիւկոյէն շատ աւելի ազդուապէս բանաստեղծութեան նկատմամբ կրնայ խօսիլ մեզ:

Այլ այժմ ո՛չ մեր ցաւոյն այնքան մեծ և ո՛չ մեր ցաւոյն յայտարարող այնքան ազդու ազտք է լինի, ահա ուր ուրեմն էականին ու գրականին պիտոյից ատիպողականութիւնը զգալի ըլլալ սկսած է, և ինչպէս ըսի, չկան չէ, որք անոնց վրայով կը խօսին ու կը թարգմանեն մեզ: Անոնց թիւն պիտի շատնայ անշուշտ, որպէս պիտի շատնայ անշուշտ հետզհետէ ընթերցասիրաց թիւն, և

պիտի ունենայ տակաւ որպէս օգտակար գիրքեր, նաեւ գրքեր դիւրամատչելի դիւրամատչելի գրքեր և թերթեր՝ յորոց՝ յիշեցի, թէ ինչու համար կը գրկէ զմեզ տակաւին հայ մամուլն,

Որչափ ըզձալի է այդ աւուրց լուսաւորող արեղական շողերն քիչ մ'աւելի շոյա վայելել, այնքան բերկրաւթ է խորհիլ այժմէն թէ այն ատեն որքան երջանիկ և նախանձելի պիտի ըլլանք: Ուսեալ՝ գիտուն՝ կատարեալ և պաշտելի հայեր, ուսեալ՝ գիտուն՝ կատարեալ և պաշտելի մայրեր, դոցա շուրջը դոցա արժանաւոր զաւակներ, որոնց մէջ անկեղծ սէր, մտաց մէջ լոյս ստեղծիչ, և մշակին մաճին քով գիրք, ի՜նչ երջանկութիւն... Բայց այս ամենը պիտի ըլլան թէ չդեգեւինք, և շարունակենք այն ճանքուն մէջ զոր սկսանք: Կարդա՛նք...

ԱՐԳՈՄ

ԱՊԱՀԱՐՁԱՆ

ՄԱՅՐ ՄԸ ԵՒ ԻՒՐ ԶԱՒԱԿԸ

(Եւր. և Գրք.)

Լեւոն. — Ձեմ՝ կարծեր որ այսպիսի օրէնքէ մը օգուտ քաղել չուզես. անգամ մը հարցուցի քեզ, « Եթէ այրի ըլլայիր, նորէն պիտի ամուսնայիր »: Իսկոյն « Ոչ » պատասխանեցիր: Ուրիշ անգամ մը համարձակեցայ հարցնել թէ, « Ի՞նչու համար հօրս հետ ի միասին չես ապրիր »: Եւ դու պատասխանեցիր թէ ձեր բնաւորութիւնները իրարու հակառակ էին: Իրաւունք ունիս, ասի բաւական մեծ պատճառ մ'է իրարմէ զատուելու համար, բայց ոչ այնչափ ապահարզան խնդրելու:

Նուարդ. — (Լրջօրէն) Այնպէս որ կը պաշտպանես օրէնք մը, որ քեզ արդար կը թուի. որովհետեւ փտահ ես թէ մայրդ օգուտ չպիտի քաղէ անկէ:

Լեւոն. — Դու քու փորձանքովդ ինձ տուիր այս փտահութիւնը, միշտ միայնակ և մտածմանց մէջ ընկղմեալ կ'ապրիս. աշխարհային ունայնութիւնք քու արի մտացդ և ամբիտի կենացդ համար հրապոյր մը չունին երբէք. մի թէ քու վրադ ունեցած դատումս քեզ անհաճոյ կը թուի, մայրիկ:

Նուարդ. — Եւ զիս այսպէս դատելու համար ապահարզան կը պաշտպանես. բայց, զաւակս եթէ գիտնայիր թէ ես դքեղ կը խաբէի՜ եթէ գիտնայիր որոհս մէջ տեղի ունեցած կռիւներն, եթէ գիտնայիր թէ հոն շատ մը փափաքներ կը գտնուին, զորս բարեպաշտութիւնը զապել կուտայ ինձ, Եթէ գիտնայիր թէ որչափ յոյսեր կը պարունակէ նա, որք համը մնացած են միմիայն « անկարելի » բառին պատճառաւ. դու կը կարծես թէ բնաւորութեանց հակառակութիւնը զիս քու հայրէդ կը բռնէ... Կարելի չէ՞ մի թէ որ ճշմարտութեան մէկ մասը քեռէ ծածկած ըլլամ... Եթէ, բնդ հակառակն թարմ երիտասարդութեանս մէջ զիս խաբած ըլլային, ինձ դէմ դաւեր նւթած ըլլային, և վերջապէս զիս հաղար կերպերով նախատած ըլլային, Եթէ քեզ իմ քովս պահելու իսկ իմ անմեղութեանս և... անոր դատաճանուութեան մէկ ապացոյցն ըլլալու ըլլա՞ր եթէ գիտնայիր թէ ինձմէ քիչ մը հեռուն կայ մէկը որ իմ ցաւերս տեսնելով կը շարժարուի, որ միայնութեան մէջ կ'ապրի, որովհետեւ չկրնար իմ քովս ապրիլ... (Կանգ կ'առնու) Ի՞նչու հա-

մար զիս այդպէս կը դիտես : Խօսած .
 Իհրո արդեօք չատ տարօրինակ կը թը-
 ուի քեզ :

Լեւոն . — Կը բաւէ , մայրիկ , երբէք
 չէի կարծեր որ . . . (քիչ մը հեռու կը
 նստի և դէմքն ձեռաց մէջ կը ծածկէ) :

Նուարդ . — Երեւակայէ թէ այս ա-
 ռաքինի մարդը լռութեամբ տարած եր-
 կար զարգարանաց պրակով , զար յան-
 կարծ ինձ ըսիր թէ « Այլ եւս բան մը
 կարող չէ մեզ բաժնել , չղթայն քակ-
 ուած է : Շատ նեղութիւններ կրեցիր
 դու , խեղճ կին . . . դուն միշտ այլոց
 համար ապրեցար , ուրեմն ներէ այժմ
 որ բարեսիրտ մարդ մը քեզ համար
 ապրի » : Այն ատեն , ես . . .

Լեւոն . — (Սաստիկութեամբ) Այն ա-
 տեն դու պիտի պատասխանէիր « Կոր-
 սուէ , իմ զուակս կը բաւէ ինձ » :

Նուարդ . — Ես պիտի յաւելլուի ,
 « Այլ եւս երիտասարդ չեմ , երեսուն և
 վեց տարեկան եմ և ալեւորիկ իսկ .
 բայց այսպէս պատասխանելու համար
 բաւական անգուլթ լինելու է . որովհե-
 տեւ ամօր մի՛նչակէն եւս մտածելու եմ :
 Բայց եթէ ընդհակառակն դեռ ճեր-
 մակ մաղերովս հանդերձ ինքդինքս ե-
 րիտասարդ , սիրուելու արժանի զգայի ,
 եթէ ինձ խրատէին . . . :

Լեւոն . — (Դժուարաւ արտասուք-
 ներն զսպելով) Ոհ , մայրիկ :

Նուարդ . — Եթէ ինձ խրատէին օ-
 դուտ քաղել այս նոր օրէնքէն . ինք-
 ղինքս և ամուսինս մեղքնալ՝ որ խե-
 ւացի մարդ մ'է և ազնիւ ու հպարտ հօգի
 մ'ունի , դօր օրինակ քու դասատուդ :

Լեւոն . — (Ճիչ մը արձակելով) Ահ :

Նուարդ . — (Խնդալով) Ինչու չէ :
 Բայց բոլորովին փոխուեցար : Այլ եւս
 ապահարզանն չե՞ս պաշտպաներ :

Լեւոն . — Իմ արտասուելս կը տես-
 նես և կը խնդաս , կարելի՞ բան է միթէ
 որ միմիայն այս մահացու օրէնքը մէջ
 բերելու քեզ այդչափ փոխած ըլլայ :
 Հապա քու կրօնքդ , քու խճմտանքդ :

Նուարդ . — Այժմ դու ալ կեղծա-
 ւոր Վահանին պէս կը խօսիս :

Լեւոն . — Իրաւունք ունիս : Այլ եւս
 ինչ ըսելիքս չեմ գիտեր :

Մնաս բարեաւ , մայրիկ , պառկե-
 լու կ'երթամ . . .

Նուարդ . — Առանց ճաշելու :

Լեւոն . — Այլ եւս անօթի չեմ :
 Վաղը համալսարան չեմ երթար : Չեմ
 կրնար անոր նայուածքներուն հանդուր-
 ժել :

Նուարդ (Խնդալով) Որո՞ւ նայ-
 ուածքներուն չես կրնար հանդուրժել :
 Ամօթ է ասանկ սնտոի խօսքերու կա-
 ըեւորութիւն տալ : Հիմայ ապահով եմ
 թէ դու եւս անոնցմէ ես , որք օրէնք-
 ներ կ'ուզեն , բայց միայն . . . այլոց հա-
 մար : Հոս եկուր , զուակս : (Լեւոն յամ-
 բաքայլ կը մօտենայ) Իմ քովս , առաջ-
 ուան պէս : (Ճակատն համբուրելով) Խեղճ
 զաւակս , ի՞նչ միջոցի յուզեցի սրտիդ մէջ
 (Նորէն կը գրկէ Լեւոնն և քանի մը
 վայրկեան առանց խօսելու այս գիրքին
 մէջ կը մնան) : Այժմ պատուաւոր մար-
 դու մը պէս ըսէ տեսեմ , ի՞նչ կը մը-
 տածես ապահարզանի վրայ :

Լեւոն (Երկար դադարէ մը վերջ)
 Միշտ կը մտածեմ թէ հարկաւոր օրէնք
 մ'է այս , բայց ոչ քեզ համար :

Նուարդ . — (Լրջօրէն) Ես ալ քեզ
 պէս կը մտածեմ , ինձ պէս կը մտածեն
 նա և այն ամէն մայրերն , որք Լեւոնիս
 նման զաւակներ ունին : Հարկաւոր օ-
 րէնք մ'է այս , օրէնք մը որ չատ մը
 չարեաց առջեւն պիտի առնու , բայց

չպիտի տեսնես թէ այն ճշմարիտ մայրերըն որք ինձ պէս զտաւի մ'ունին, պիտի անարդեն զայն, որովհետեւ ո՞վ է այն մայրն որ աշխարհի ամբողջ ուրախութիւններն չպիտի դո՛հէր դեռ աչքերուդ մէջ փայլած արատաւնքն որբերու համար: Ահ ես ալ, այո՛, ես ալ չեմ ուզեր մեր մէջ երրորդ մը տեսնել: Լեւոն: — Ուրե՞մն:

Նուարդ. Կուզեմ տեսնել թէ Բրտտոի յատկութիւններէն ունիտ: (Խնդալով) Բայց չեմ կարծեր: Բարեբախտաբար խորհրդարանին մէջ թիկնաթու չունիս, ապա թէ ոչ խեղճ օրէնսդիր մը պիտի լինէիր:

Լեւոն. — Կը կարծե՞ս որ օրէնսդիր լինելու պաշտօն ունեցողներէն շատերն ինձմէ աւելի անաչառ են, կը կարծե՞ս թէ...

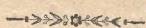
Նուարդ (Խօսքը կտրելով) Այլ եւս պառկելու չե՞ս երթար:

Լեւոն. — Ի՞նչ կ'ըսես, դեռ չճաշեցինք, դիտե՞ս, ինչպէս անօթի եմ:

Նուարդ. Այո, գիտեմ (Խնդալով կը մեկնին): (*)

Տիկին Կրացիա Բիէբանթօնի Մանչինի
(Թարգմ.)

Կ. Յ. ԳԱՐԱԿԻԷԼԵԱՆ

ԹՐԱՆՍԼԱԿԱՄ ՊԱՇԼԸՔ

... Խմբագիր

Հետագործութեամբ կարգացի... Հանդիսիդ Գ. Դ. և Ե. Թուոյ մէջ Դեբենիկ ստորագրութեամբ յօդուած մը, յորում յօդուածագիրն կը ցուցնէր դժբախտորապէս Ա. ամուսնութեան որբութիւն, Բ. ամուսնական կենաց մէջ մըտած զեղծումներ, Երեւոյ կամ պարտք:

(*) Այս մասին մեր կարծիքն՝ յառաջիկային:

Ծ. ԽՄԲ.

Գ. ո՞վ է նոյն արոց շարժառիթ. շապլութիւն. Գ. յորդորք:

Յօդուածագիրը, որ մեզ անձանօթ կը մնայ դժբախտաբար, այս կէտերուն վրայ կը խօսի բաւական յաջողութեամբ, սակայն իւր յօդուածին մէջ բազում աւարկելի մասեր կը թողու, զորս լուսաբանել հարկ կը համարեմ հակիրճ կերպով:

Ա. Յօդուածագիրը նախ ծանօթութիւն մը կուտայ ամուսնութեան Ա. Խորհրդոյն վրայ, և կը յաւելու «Քրիստոնէական կրօնը, պատկմը վաւերական և օրինաւոր համարելու համար, ի մէջ այլոց ունի և ուսամենակարեւոր պայմանը, այն է՝ դո՛ւն և աջկան աշար հաճախելը աւելի խնայ...»

Այս հատուածը եկեղեցական օրէնք մը կը յիշեցնէ մեզ, և ոչ այլ ինչ, և թէ աւելի ինքրոյն արտաքին կեղեւնէ, որուն մէջ ծածկուած են շատ մը բազմաժամանակեայ զեղծումներ: Քրիստոնէական կրօնը չվաւերացնե՞ր միթէ և օրինաւոր չհամարե՞ր իբրեւ հնգեւտաւանաւայ օրիորդ մը կ'ամուսնանայ յիւնամեայ մարդու մը հետ. քահանայն որ այսպիսի դժբախտութեանց կ'ստիպուի ահանաւոր ելլալ միշտ, չվաւերացնե՞ր յանուն օրինաց այնպիսի օրիորդի մը միութիւնը, որ իւր հաճութիւնը տալու մեղքը գործած չէր, երբ բախտախնդիր պարսն մը կը խնդրէր նորա ձեռքը երկուստեք ծնողաց հաւանութեամբ, այսպիսի միութեան մը համար ինչ կ'ըսէ ահա Շիլլէր, ուստահայ զրադիսի մը թարգմանութեամբ՝

«Երբ սիրտ սրտի լաւ չէ յարմարվում,
Քահանայի օրհներդը նըղովք է դառնում»:

Ուրեմն ըսէ ինձ հետ թէ՛ դեռ քը-

ընտանեական կրօնը՝ որ «պատմական» պայման կը դնէ ամուսնութեան, չէ կըրցած ըմբռնուիլ յայսմ մասին, մանաւանդ արեւելքի մէջ կարելի՞ է աղատ հաճութիւն փնտռել, ուր, ինչպէս կ'ըսէ զաղիացի մատենագիր մը, սրտերը փակուած են:

Չեմ ուզեր ըսել թէ նորահաս օրիորդք առաթուր ընելով զգաստութեան ամեն պայմանները՝ մերժեն նոյն խոկ պըստիկի դիշերն իրենց ամուսինն. հայ օրիորդք երբեք այս չեն ըներ, ինչպէս նաեւ հայ վարժապետք չպիտի ընեն երբեք գործադուլ, որպէս կը խորհէին երբեմն պարզամիտք: Սակայն ես տեսած եմ բազում հայ օրիորդներ, որ սրտիկի խորհրդաւոր պահուն ապագայի նախազգածութեամբ, տրտասուք կը հեղուին ջերմաջերմ: Ներքէ ինձ, ո՞վ խորհրդաւոր պահ, հարցնել թէ ա՞յս կարգի ամուսիններ պահած ես հայ օրիորդաց որոնք երբեք աղտոտ հաճութիւն չեն տար այս կերպով իրենց պատրաստուած դժխեմ բախտին:

Բ. Ամուսնութեան զեղծումներն կարի շատ են, ինչպէս վերագրեալ մասէն իսկ երեւցաւ, սակայն յօդուածագիրը կը ջանայ ցոյցնել թէ «ամուսնութեան քաղցրութիւնը կորսնցնել և իւր սուրբնպատակէն հեռանալ սկսաւ այն օրէն յորում եւրիտաւարդք և օրիորդք փոխան իրենց սրտերով մէկգմէկ օժտելու և միմեանց օգնելու դաշամբ իրարու հետ կապուելու, սկսան մէկգմէկէ ստանալիք դրամին կամ այլ ինչին քանակութիւնը որոշել սահմանել, կամ լաւ եւս սակարկել» և այս մասով Բրախմայի կամ Գալիէի դրութիւնը կը պախարակէ: Ըստ իս ամուսնութիւնը երբեք իւր քաղցրութիւնը չկորսնցնէր, և հետեւապէս իւր սուրբ նպատակէն

չհեռանար, երբ օրիորդ մը իւր հանճարեղ և գործունեայ խօսեցեղոյն կուտայ նուէր իւր հայրենի հարստութենէն, ի՞նչ փոյթ թէ այն նուէրը Բրախմայի անունը կրէ, միթէ ամուսնութեան սուրբ նպատակը չէ՞ անձնանուիրութիւն, և օրիորդ մը որ կուտայ որեւէ գումար մը կամ այլ ինչ, անձնանուիրութեան չափ կըցա՞ւ ընել ըան մը անոր՝ որ փոխան իւր դըրամին կ'ընծայէ լիաւի սէր: Արդ այս պարագային մէջ ոչ օրիորդը յանցապարտ կը գտնուի իւր նուէրովն և ոչ երիտաւարդը՝ որ այդ դրամը աւետարանի քանքարին նման կը շահեցնէ: Խօսութեան զանազան մեկնութեանց չորուեւում համար, ո՞ր երեւելի, կուգեմ խելամուտել քեզ թէ՞ նպատակէս դուրս կը մնան ջատագովել այն առեւտուրները՝ որ ամուսնութեան պատրուակին ներքեւ տեղի կ'ունենան առն և կնոջ մէջ, յորում կինը իւր անձնութեան կը փոխանակէ դրամը, և այլը կնոջ փոխան կառնու նոյնպէս դրամը: Աստուած իմ, արդարեւ նոյնպիսի նուաշտութիւն, որ ամուսնութեան սուրբ անուամբ կը մկրտուի, և ինչպէս առապելաց ժամանակ մարդիկ Կիրիէի քարայրին առջեւ խոչկորի կը փոխուէին, նոյնպէս այժմ իրեւ զրաւտ կ'ընախուին . . . :

Եթէ, աղնիւ յօդուածագիր, յօդուած իդ. ույն մասը իմ ակնարկած ամուսնացեալները կը նշաւակէ, համամիտ եմ բոլորով որսիւ, սակայն ի՞նչու կը մերժեմ օրիորդին նուէր տալը. հայր մը իւր աղջկան ժողանգութեան բաժինը փոխանակ ի մահուան տալու, միթէ կ'արգելու երբ նա ի կենդանութեան տույ, երբ այն դրամը ընտանեկան յարկի մը ապագայն ապահովուելու պիտի ծառայէ, ի՞նչ. միթէ կարելի՞ է այս, ապահով-

Քե կոչուած բարկութիւնը յառաջ գայ . եթէ այդ յետադիմութիւնը փոթանակի չկատարուի, ճերմակ բարկութիւնը յանկարծական մահ կը պատճառէ, ինչպէս որ եղաւ Սիլայի, Նէրվայի, Վէնսէսլաւի, Պավէրեռցի Իզապոյի և ուրիշ շատերու :

Մտղձային անհասարակ շայտերէն ու ելի բարկացում են, այս վերջիններուն խառնուածքին առաքինութիւնն է հանրապետութիւնը :

Փօնթընէլ, տասն և ութերորդ դարու ամենէն սիրելի գիտունը այնչափ անուշ բնութիւն մ'ունէր որ ոչ իւրեք կուրելի եղաւ բարկութեան հանել զայն . ամենէն վէս սպասուհիները՝ զոր զրին գիտմամբ անոր քով՝ անկարող եղան վերգովելու անոր հանգարտ բնութիւնը : Եւ ահա իւրացի բնութեամբն է որ մեծանուն գիտունը հաճեց տալի ապրեցաւ :

☆☆

Կիւնը աւելի շուտ կը բարկանայ քան այլը : Դառն կերպով կը խօսի այդ մասին Աստուածաշունչը . «Չկայ բնաւ բարկութիւն սաստիկ քան զինոջն . այդ կէրքը կը փոխէ անոր երեսը բոլորովին, կը նսեմացնէ անոր նայուածքը և կատաղի կընէ զայն : Կը սեւացունէ անոր դէմքը սեւ տապալի մը սէս : » Եւ քիչ մ'անդին, «Լաւ ես է բնակել ամայի երկիր մը քան թէ կռուարար և բարկացող կնոջ մը հետ . այդպիսի կին մը կը նմանի տանիքի մը՝ ուրկէջ ջուրը կը կաթի անդադար ձմեռուան եղանակին մէջ : Առաւիժ»

Մեծ ցուրտեր և սաստիկ տաքութիւններ զրդուելով ուղեղը, ընդունակ կընեն զայն շուտ բարկանալու :

Անօթութիւնն ալ մոռնալու չէ : Ո՛ր-

չափ ստէպ կը տեսնուին տնային կազ և կուլ գործէն դարձող անօթի ամուսնոյ յարկերուն մէջ : Հասարակականութիւնը . - այս չէ՞ որ կը սպառազինէ մարդատարաններուն բազուկները, կը բազմացնէ եղեռնական դատարանները և բազմամարդ կ'ընէ թխարանները :

- Սոյն օրինակ մի սրագոստան տօնէ ետք է որ, Աղեքսանդր թափանցանց խոցեց զիդիստոս, ինչպէս կը պատմէ Պալլադ իւր ցուէ մը՝ անուն հեղինակութեան մէջ :

☆☆

Խնչ աղղեցութիւն ունի բարկութիւնը առողջութեան վրայ . - Արիւնային խառնուածք ունեցողներուն սիրտը ուժգին կը բաբախէ, դէմքը կը կարմրի, վիզը կուռի, ոյժը կ'աւելնայ : Տկար անհատից քով, հակառակը տեսնուի . արեան շրջումը և շնչատութիւնը կը յամրանան բարկութեան ծանրութեան ներքեւ ընկճուած անշարժ և անշշունչ կը մնան այդ խեղճերը :

Սաստիկ բարկութիւն մը կընայ, մէկէն, լուսնոտութիւն, կամ կայծակնահար կսթուած մը, կամ սրտի պայթում մը հետեւաբար յանկարծական մահ պատճառել :

Որչափ անմեղ փոքրիկ արարածներ, իրենց առաջին ամաց մէջ, անբուժելի հիւանդութիւններ կը ստանան իրենց սանտուներուն բարկացողութեան շնորհիւ : Որչափ պղտիկ տղայք մեռած են այն պահուն՝ յորում իրենց ստրկութիւն կատաղի բարկութենէ մը անմիջապէս ետքը ծիծ առած են :

Նոյնպէս կատաղի բարկութեանց հետեւէն չեն շատ անգամ այսչափ հազարաւոր թունաւորմանց, հրդեհից, սրանոթեանց և ակամայ մարդասպանու-

թեանց եղելութիւնները՝ որոնցմով կը լեցուին ամէն տարի Գատաւտանական հաւաքածոյք :

✱ ✱

Բարկութեան դարմանը ի՞նչ է :— Մօրը պաղարկնութիւնը, կը գրէ բարոյաւ դէտ մը, տղուն բարկութեան առաջին անդեղեայն է :

Ս.յգ. ի՞նչ խօսք... պիտի ըսեն ու մանք, ասոր համար ալ մայրը... այո՛, միշտ մայրը. զի նա ընկերութեան դրմբեթին բանալին է. նա է որ կը շինէ կամ կաւրէ, կը կանգնէ կամ կը քանդէ, կը հիմնէ կամ կը տապալէ, ըստ իւր կոչութեան երբեմն կուսնէլիս կամ Փառուտովնա, Պէնէլպէ կամ Փռինէ :— Մօրն պատկանի դատաւարակութիւնը՝ որ նա խաղաւ պիտի մնայ միշտ կրթութեան :

Հ.ս. քանի մը խրատներ .

1. Զտալ երբէք տղոց այն բաները որ ճիշտ կամ անհամբերութեան շարժումներով կամ բռնութեամբ, մինչեւ իսկ իսկ երես ծուելով մը կը պահանջին :

2. Քաղցրութեամբ սրտերնին առնել և պաղարկնութեամբ պատժել, ոչ թէ բարկացած պահուն, այլ հանգարտել վերջը :

Զգուշանանք ամեն բանէ աւելի մենք իսկ սորվեցնել մեր տղոց բարկութեան և վրէժնորթութեան գործադրութիւնը, ինչպէս որ կընեն շատ ընտանեաց մայրեր ի մեծ յուսահատութիւն տիկին Գամբանի :

Երախայ մը կ'իյնայ, կը ցաւի, կուլայ :

«Անպիտա՛ն քար, ցաւցուց իմ դուստկս : Ես ալ ծեծեմ՝ աղէկ մը այդ գէշ քարը...» Ա.յս խօսքին վրայ որ կեղայ մօրը բերնէն, տղայն այլ եւս չար, վրէժնորթութեան ուրախութիւնը կը փայլի անոր աչացը մէջ. իւր մօրը պէս, ինքն

ալ կը դարնէ քարը պղտիկ ոտքերովը... եթէ եղբայրն ըլլար այդ ցաւ պատճառողը. այն ալ պիտի ծեծուէր քարին պէս. ասի՝ տրամաբանական է, բայց դէշ է :

Գեղադորձը դեղ չունի բարկութիւնը բուժելու համար. բարոյագէտն է որ ձայն ունի հոն :

«Պէտք է, ըսած է Սենեկա, բարկութեան առաջին շարժումը իջեցունել, ինչպէս թշնամի մը կրնանք կատեցունել սահմանին վրայ :»

Գերի մը, իւր յոռի վարմունքով, սաստիկ յուզելով զՍոկրատ. «Կը ծեծէի զքեզ, ըսաւ խմսատունը, եթէ բարկացած չըլլայի :» Պէտք է ուրեմն առաջին շարժումը ընկճել, զլիաւոր գործը հոն է :

Բ.

Քանի որ տղայոց վրայ խօսք եղաւ, երկու խօսք նուիրենք անոնց մի հիւանդութեան՝ որ ԷՄԻԼԷ կը կոչուի : Ա.յս հիւանդութեան մէջ ոսկրային հիւստեաժի հիմնական մասը կազմող կրծիկը բաւական քանակութեամբ կրային տղեր չը պարունակելով, ոսկորները գիւրաւ կը ծռին, մանաւանդ սրունքի և ողնայարի ոսկորները՝ որոնք բարձր մարմնոյն ծանրութիւնը կրելու պաշտօնն ունին : Ա.յգ. հիւանդութեան առաջին նշանները կաթէ կտրել և ակուայ հանելէ ետք երեւան կ'ելլեն :

Այսպիսի տղայոց մօրթը աժգոյն և թոյլ է, միսերը տկար և գունատ, քուլը ուշ և դժուար, մարսողութիւնը անկանոն : Վերջէն յօդուածներուն ոսկորները կ'ուռնին, յետոյ սրունքին և ողնայարին ոսկերքը կը ծռին. հուսկ ուրեմն կուրծքի և աւազանի (փորին վարի մասը) ոսկերքն ալ կը թլուրին :

Այս համառօտ բացատրութիւնը կարծեմ շատ է, ուշիմ ընթերցող, հասկցնելու քեզ որ շատ գէշ և չուզուելու հիւանդութիւն մ'է բռնկուիլը: Ինչ վարման ընելու է ուրեմն այդ յառաջութիւնը բուժելու համար: Այս հարցն է որ վրաշեց կ'ըստիովի մէջ անցած օրեր բացում առողջագրահական քօնկրէի մի նկատը: Ատենարանն էր Տօքթ. Ուալլաս՝ որ կ'ըստիովի ուղքատ թաղերը պատելով ուշադրութիւնը դարձուցած էր այն բաղմամբիւ տղայոց վրայ՝ որոնց սնունդին մէջ բաւական քանակութեամբ ֆօֆօն Կլէշը դանդաղելու ոսկորները տձեւած էին:

Այդ թաղերուն փողոցները նեղ, մութ պիղծ, գարշահատ վերջապէս ամէն կերպով վատաւար չէին: Տօքթ. Ուալլաս նախ ցուցուց որ առնց հիւանդութեան պատճառը՝ իրենց կերակրոց մէջ բաւական քանակութեամբ հանքային աղերուն չդանուիլն է և հերքեց այն վիճակը զաշխարհները բոս որում ջուրին մէջ պարունակած աղերը բաւական եղած ըլլան անդական պիտոյից: Մինչդեռ ըստ ճշտագոյն հաշիւներու մարդ մը 24 ժամուան մէջ 11 կրամ աղի պէտք ունի, որոնք 2 կրամը միայն Կլէշ Կլէշ է, ջուրին մէջ շատ շատ 25 տմթիկրամէն աւելի չկրնար գտնուիլ: Յետոյ ցորենի անդական յատկութեանց վրայ խօսելով ըսաւ թէ այս ալ թէեւ սնուցիչ, բայց քիչ աղ կը պարունակէր, թէ սեւ հացը ճերմակ հացէն շատ աւելի անդական արժէք ունէր և թէ վարսակի (եռլաֆ) հացը ցորենէն աւելի անդարար էր:

Յարգելի բժիշկը ցաւ յայտնեց թէ, վարսակի հացը ի բաց թողուած է դիւղացւոյ անունդին մէջ և թէ՛ ատոր գործածութիւնը բռնկուիլն առաջը կրնայ առնել և ժողովրդեան առողջութիւնը բարւոքել:

Բոլոր քօնկրէի անդամները միարանեցան ատենախօսին կարծեաց, հաստատեցին ֆօֆօն Կլէշի կարեւորութիւնը անդականութեան մէջ և վարսակի, ալիւրի գործածութիւնը ընդունեցին այս հիւանդութեան մէջ:

Գ.

Քիչ մ'ալ զուարճալիք:

Աղուոր խօսքերը շատ կը սիրեմ:

Արդէն Մակրինէ մեզ կը հայթայթէ բաւական ընտիր հաւաքածոյք մը Կլէշի մէջ:

Քանի մը հատ ալ իմ կողմէս.

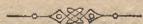

Կեանքը և բոցը՝ այս ընդհանուր բանն ունին որ չեն կրնար դոց մնալ առանց օդի:

Ձեռքերը շիւղը միշտ դոհունակութեան նշան չէ, յիշէ մանաւանդ բորոտները:

Բժիշկին քսակը եկեղեցւոյ պնակին կը նմանի ուր հարուստը կը ձգէ ինչ որ կուզէ և աղքատը ինչ որ կարէ:

Ռ. ՌՕՊԵՆՍՕՆ

ՕՏԱՐԱԶԴԻ ԴՐԱԴԻՏՈՒՀԻՔ

ՏԻԿԻՆ ԴԱՄԲԱՆ

Տիկին Դամբան ծնաւ ի Բարիլ յամին 1752, ընդունեց նա ընտիր դաստիարակութիւն ի տղայութեան, և կանուխէն նա զարմացուց իւր ուսուցիչները արագ յառաջդիմութեամբը անգղիական և իտալական լեզուաց մէջ, նաեւ նուագածութեան և գրագիտութեան մէջ: Երբ տասն և հինգ տարեկան եղաւ Լուի Ժե. ի դասերաց՝ դասատու կարգուելով, վեր-

